

Góp ý thêm về Không

Thân gửi các bạn, các đạo hữu,

Nhận được thêm ý kiến của chị Nguyễn Khánh và các anh Đình Thi, Trúc Tuệ về " tánh Không ", tôi rất lấy làm vui thích, nên không tránh khỏi viết thêm vài giòng cùng các bạn (tuy nhận thấy phần cuối thư của anh Đình Thi có một nỗi buồn ray rứt, phải chăng đó là " sầu vạn cổ "?)

1) Về tương quan giữa tánh Không và Vô thường, Vô ngã, thì tôi không thấy có vấn đề gì. Nếu ta hiểu rằng mọi hiện tượng trên thế gian đều là Không, không thường còn, không cố định, thì đó tức là Vô thường rồi chứ gì ? Không biệt lập, không có tự tánh, không có đối đãi, thì đó tức là Vô ngã rồi chứ gì ? Như vậy Không bao hàm cả Vô thường, Vô ngã, và thâu cả hai làm một, bởi vì Vô thường, Vô ngã đan díu vào nhau, cũng như thời gian và không gian, không thể nào tách biệt.

2) Về mặt bản thể, thì sự vật tự nó không hề có đối đãi, phân biệt, tính chất này, tính chất nọ. Ngài Long Thụ đặt ra 4 cặp phủ định, bất " sinh/ diệt, thường/ đoạn, nhất/ dị, khứ/ lai ", nhưng thật ra còn bao nhiêu cặp phủ định nữa : không đẹp/xấu, cao/thấp, chánh/tà, dơ/sạch, v.v. và v.v. Trong đó, không có thường còn và cũng không có Vô thường. Bởi vì thường còn và Vô thường vẫn còn là đối đãi. Vô ngã cũng vậy, trong bản thể, không có ngã và cũng không có Vô ngã. Sự thật không thể nào nghĩ bàn mà chỉ có thể chứng thực được bằng trực giác, như chúng ta đã nói. Như vậy, theo tôi thấy, không có gì trái ngược nhau giữa 1) và 2).

Nhưng lý luận (hay hý luận, như Tuệ Minh Đức nói) về lý thuyết mãi thì đâm ra nhàm tẻ và quá khô khan ! Để " ớt át " và " thơ thẩn " một chút, thì tôi xin nói chuyện một chút với các bạn về mùa thu.

Vì bây giờ đang là mùa thu, mùa của các nhà thi sĩ :

" Em không nghe mùa thu,
Dưới trăng mờ thốn thức,
Em không nghe rạo rức,
Hình ảnh kẻ chinh phu,
Trong lòng người cô phụ ... " (Lưu Trọng Lư)

" Souvenir, souvenir, que me veux-tu ? L'automne
Faisait voler la grive à travers l'air atone,
Et le soleil dardait un rayon monotone
Sur le bois jaunissant où la bise détone... " (Paul Verlaine).

" Ông đồ vẫn ngồi đấy,
Qua đường không ai hay,
Lá vàng rơi trên giấy,
Ngoài đường mưa bụi bay... " (Vũ Đình Liên)

" J'ai cueilli ce brin de bruyère
L'automne est morte souviens-t'en

Nous ne nous verrons plus sur terre
Odeur du temps brin de bruyère
Et souviens-toi que je t'attends... " (Guillaume Apollinaire)

Và có nhà thi sĩ (có lẽ là Đinh Hùng nếu tôi không lầm) đã có câu " Lá thu rơi, sương thu lạnh, tình thu buồn, những cuộc tình dang dở và những cánh hoa tím... ". Mùa thu lá đỏ, mùa thu tan tác, mùa thu nhớ nhung, mùa thu sâu muộn. Nhưng vì sao mỗi lần " nhìn những mùa thu đi ", ta lại thấy lòng buồn rười rượi... các bạn nhỉ ?

Bởi vì khi ta nhìn một chiếc lá thu, thì ta cảm thấy thương tiếc nó khi nó vàng úa, lìa cành, rồi mục nát.

Nhưng thật ra, nó đã vô thường từ khi còn là mầm non vào đầu xuân, và trong mỗi sát na đi qua, nó luôn luôn biến đổi. Trước khi thành chiếc lá, nó đã là một phần của cành cây, một phần của đất, của nước mưa và ánh sáng mặt trời. Nó không phải là " chiếc lá ", như mình tưởng là " chiếc lá ". Nó mang tính chất vô thường, vô ngã, nó hình thành bởi duyên khởi, và duyên khởi là lẽ tự nhiên, là cuộc đời.

Đúng ra chẳng có gì đáng buồn khi lá rụng mùa thu, cũng như hoa tàn tạ cuối xuân. Có buồn chẳng là ở tại cái tâm của mình, cái tính chất đa sầu đa cảm của mình đang bộc lộ qua chiếc lá vàng rơi rụng. " Ô hay, buồn vương cây ngô đồng, Vàng rơi... vàng rơi... Thu mệnh mông." (Huy Cận).

Trong Kiều cũng có câu " Người buồn, cảnh có vui đâu bao giờ ?" Nhưng thật ra phải nói " Người buồn, cảnh có buồn đâu bao giờ ? ", bởi vì người buồn, chứ cảnh đâu có buồn, lá đâu có buồn, sương đâu có lạnh, thu đâu có tịch liêu ? Đổ lỗi cho cảnh làm mình buồn, hay cho rằng mình bị ngoại cảnh chi phối đều là sai lầm. Không phải là ngoại cảnh, mà chính là cái tâm của mình nó chi phối mình. Khi vui thì mưa rơi bão tố cũng vui, khi buồn thì làm sao khuấy khoả được nỗi buồn !

Đến đây thì câu chuyện mùa thu chưa có vẻ gì liên quan tới tánh Không. Thật ra chúng ta đang ngay ở chính giữa vấn đề.

Nhà thi sĩ trữ tình ngắm phong cảnh mùa thu mà cảm thấy lòng mình dâng trào cảm xúc, và phóng chiếu những cảm xúc đó vào cảnh vật. Ngược lại, người tu Thiền không để những cảm xúc lôi kéo và trùm lên cảnh vật, bởi vì ý thức được tánh Không của sự vật.

Đó chính là ý nghĩa của câu " Đối cảnh vô tâm " trong bài phú " Cư trần lạc đạo " của Trúc Lâm Sơ Tổ Trần Nhân Tông, và cũng là ý nghĩa của câu " Ứng vô sở trụ nhi sanh kỳ tâm " của Kinh Kim Cương : trước cảnh vật, không để tâm dấy lên, dao động, làm vẫn đục cái Không trong sáng, tĩnh tịnh của sự vật.

Sự vật chỉ như vậy, và như vậy. Cũng như " núi là núi, sông là sông ", theo lời nhắc nhở của Thầy Thanh Từ. Lá vàng là lá vàng, mùa thu là mùa thu, ngoài ra không còn gì nữa.

Như vậy " con sâu xấu xí " kia chỉ là con sâu, và " nàng bướm xinh đẹp " kia dưới mắt anh Đình Thi, chỉ là con bướm. Và con sâu chính là con bướm (sẽ thành), con bướm chính là con sâu (đã thành). Giữa cái Không, chẳng có gì khác lạ...

Và Không cũng có nghĩa là quá khứ cũng không, tương lai cũng không, chỉ có hiện tại là có. Quá khứ còn đâu để mà tiếc nuối, tương lai đã tới đâu để mà lo ngại ?

Anh sẽ không bao giờ tìm lại được trong anh " đứa bé ngây thơ hồn nhiên chơi đùa " dưới mái trường cũ. Đứa bé đó không còn nữa, nhưng cũng không hẳn là không còn trong anh. Như một ngọn đèn, mỗi giây phút đổi thay, không còn vậy, nhưng cũng không khác lạ (na ca so, na ca anno).

Rốt cục chỉ còn hiện tại để mà tự tại, để mà an vui với giây phút hiện tại. Nói như Thiền sư Vân Môn Văn Yến, " mỗi ngày là một ngày tốt " (nhật nhật thị hảo nhật).

Nhưng như vậy có người sẽ lên tiếng nói ngay rằng đâu còn gì tình cảm nữa, và phải chăng tu đạo Phật là phải dẹp bỏ luôn mọi tình cảm, phải luyện tâm để trở nên khô cứng, lạnh nhạt ?

Theo tôi, không phải vậy, bởi vì tôi cảm thấy qua sự tiếp xúc với những vị tu hành đạt đạo rằng họ không phải là những người khô cứng về tình cảm. Qua ánh mắt, qua nụ cười của họ, tôi nhận thấy một tình thương bao la và một niềm vui thanh thoát.

Nhưng tôi cũng tin rằng chúng ta bắt buộc phải lựa chọn : giữa nuôi dưỡng tâm hồn thi sĩ trữ tình, cứu mang những thích thú cùng với những đau thương không thể tránh được; và con đường đôn tu theo đạo Phật, buông thả cảm xúc, để nhìn thẳng vào sự thật giản dị, trong sáng, nguyên y.

Không thể nào chạy theo cả hai. Không thể nào nắm bắt được cả hai, cũng như vừa khóc cười, vừa im lặng.

Và đây cũng có thể là một đề tài thú vị, các bạn nhỉ : " Thế nào là thi sĩ Phật tử ? "

Thân mến,
Nguyễn Phước.